

Nadesłano: 31.01.2022
Zaakceptowano: 11.04.2022

Sugerowane cytowanie: Kantyka-Dziwisz K., Kantyka S. (2022). *Zarządzanie czasem dziecka w wieku wczesnoszkolnym – w opinii rodziców*, „Edukacja Elementarna w Teorii i Praktyce”, vol. 17, nr 2(65), s. 121–135. DOI: 10.35765/eetp.2022.1765.08

Karolina Kantyka-Dziwisz

ORCID: 0000-0002-9157-4151

Akademia Techniczno-Humanistyczna w Bielsku-Białej

Sławomir Kantyka

ORCID: 0000-0002-4808-0981

Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach

Zarządzanie czasem dziecka w wieku wczesnoszkolnym – w opinii rodziców

Time Management of an Early School-age Child in the Opinion of Parents

KEYWORDS

time management,
entrepreneurship,
education of early
school-age children

ABSTRACT

The modern understanding of the phenomenon of entrepreneurship significantly deviates from the classic economic approach, which increasingly often makes us connect it with education understood as a process of self-improvement that lasts for the whole life. One of the ways to shape the characteristics of entrepreneurship is learning time management. This skill largely determines one's resourcefulness and ability to achieve success. The aim of this article is to present the way of organizing various activities of children in the period of early childhood education in the opinion of parents, and to discuss various problems related to this subject. The research was carried out using the diagnostic survey method with the online questionnaire technique and interviews. Shaping the attitudes of a child at an early school-age is inextricably linked with the ability to organize and plan time. The degree of mastering time management techniques by both parents and children varies, which is shown by the research. Further development of time management skills is necessary.

SŁOWA KLUCZE ABSTRAKT

zarządzanie czasem,
przedsiębiorczość,
edukacja
dzieci w wieku
wczesnoszkolnym

Współczesne rozumienie zjawiska przedsiębiorczości, znacznie odbiegające od klasycznego ekonomicznego ujęcia, sprawia, że coraz częściej łączymy je z edukacją rozumianą jako proces samodoskonalenia trwający całe życie. Jednym ze sposobów kształtowania cech przedsiębiorczości jest uczenie się zarządzania czasem. Ta umiejętność w znacznym stopniu decyduje o zaradności życiowej i pozwala osiągać sukcesy. Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie sposobu organizacji różnorodnych aktywności dzieci w okresie edukacji wczesnoszkolnej w opinii rodziców i związanych z tym problemów. Badania zostały zrealizowane przy pomocy metody sondażu diagnostycznego z wykorzystaniem techniki ankiety online oraz wywiadów w formie rozmowy. Kształtowanie postaw życiowych dziecka w wieku wczesnoszkolnym jest nierozdzielnie związane z umiejętnością organizacji i planowania czasu. Stopień opanowania technik zarządzania czasem zarówno przez rodziców, jak i dzieci, jest zróżnicowany, co uwidoczniają badania. Postuluje się dalsze rozwijanie umiejętności w tym zakresie.

Wprowadzenie

Pojęcie przedsiębiorczości ma długą tradycję, a jej początki sięgają rewolucji przemysłowej i ewolucji szkół myśli ekonomicznej. Współcześnie jednak coraz częściej pojawia się to pojęcie w odniesieniu do osoby i jej konkretnych umiejętności, kompetencji, a także wiedzy pozwalającej na samorealizację i osiąganie sukcesów życiowych. Cechy, którymi powinien się charakteryzować współczesny „człowiek sukcesu”, to z pewnością: ciekawość świata, posiadanie marzeń, snucie planów na przyszłość, wyznaczanie sobie ambitnych celów. Jednak aby można je urzeczywistnić, wymagane są także: energia, zapał, wytrwałość, umiejętność ponoszenia porażek, pewność siebie, zdrowie, empatia, zdolności organizacyjne i umiejętność podejmowania ryzyka w oparciu o ocenę zagrożeń, umiejętności inter- i intrapersonalne. Kształtowanie tych cech odbywa się przez całe życie i sprawia, że stajemy się w miarę naszych możliwości osobami przedsiębiorczymi, a więc zaradnymi życiowo, zdolnymi do odnoszenia sukcesów.

Zarządzanie czasem to problem interdyscyplinarny będący przedmiotem zainteresowań przedstawicieli wielu dyscyplin naukowych m.in. ekonomii, zarządzania, socjologii, filozofii, pedagogiki, psychologii, ale na ogół w odniesieniu do osób dorosłych. W przypadku dzieci w wieku wczesnoszkolnym kwestie te poruszane są w poradnikach skierowanych zarówno do rodziców jak i dzieci (Bloomquist 2013; Gallagher 2018; Marshall 2019). Współcześnie wielu autorów zwraca uwagę na istotne znaczenie nabywania odpowiednich kompetencji w zarządzaniu czasem przez dzieci z zaburzeniami w rozwoju, np. z ADHD, zespołem Downa, spektrum autyzmu, zespołem Aspergera (Wennberg 2019; Snowden 2020; Dipipi, Steere 2016).

Badania dotyczące zarządzania czasem dzieci, koncentrujące swoją uwagę na technikach i narzędziach, które pomagają zarządzać i organizować ich czas oraz przeszkodach w tym zakresie (co wpisuje się w obszar zainteresowań autorów), nie są podejmowane zbyt często. Można odnaleźć nieliczne przykłady w literaturze amerykańskiej (Wallace 2010). Warto również zwrócić uwagę na powstające narzędzia badawcze, mające na celu zgłębienie problematyki odnoszącej się do zarządzania i organizacji czasu przez dzieci, czego przykładem jest „Test Review: Children’s Organizational Skills Scales” (Fatih 2012).

Czas jest najbardziej sprawiedliwie podzielonym dobrem, które mamy do dyspozycji. Jeżeli uświadomimy sobie, że każdy z nas ma do zagospodarowania codziennie tą samą liczbę godzin, to w znacznym stopniu od nas zależy, jak ją spożytkujemy. W literaturze przedmiotu często spotkać można tzw. złote myśli sławnych ludzi na temat czasu. Henryk Bieniok uzupełnia je równie trafnymi sentencjami takimi jak: „Kto nie potrafi zrzędzać swoim czasem nie będzie umiał dobrze zarządzać niczym innym; (...) Powiedz mi, jak zarządzasz swoim czasem, a powiem ci, kim będziesz za 10 lat”; (...) Większość ludzi nie zarządza swoim czasem. Oni tylko w nim jako tako wegetują” (Bieniok 2021: 219–220).

Przedsiębiorczość w edukacji dzieci w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym

Przedsiębiorczość jest także zaliczana do kompetencji kluczowych, a więc niezbędnych do radzenia sobie we współczesnym, zmieniającym się świecie. Wskazano na to w *Zaleceniu Rady* (Unii Europejskiej) z dnia 22 maja 2018 roku w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie.

Przedsiębiorczość opiera się na kreatywności, krytycznym myśleniu i rozwiązywaniu problemów, podejmowaniu inicjatywy, wytrwałości oraz na zdolności do wspólnego działania służącego planowaniu projektów mających wartość kulturalną, społeczną lub finansową i zarządzaniu nimi. (...) Postawa przedsiębiorcza charakteryzuje się zmysłem inicjatywy i poczuciem sprawczości, proaktywnością, otwartością na przyszłość, odwagą i wytrwałością w dążeniu do celów.

Z badań Henryka Bienioka (2019) przeprowadzonych wśród uczniów szkół średnich i studentów wynika, że ich przedsiębiorczość osobista, w szerszym ujęciu zaradność życiowa, jest na bardzo niskim poziomie. „(...) 79% z nich nie ma prawie żadnej wiedzy na temat zarządzania swoim zdrowiem, czasem, pieniędzmi, talentami i kreatywnością; (...) można stwierdzić, że 71% badanych (przy obecnym stylu życia) posiada małe szanse na sukces (co jest smutne, a nawet szokujące)”.

Ten obraz wskazuje na olbrzymie zaniedbania zarówno ze strony środowiska rodzinnego jak i szeroko rozumianego systemu edukacji dzieci i młodzieży, które sprawiają, że szanse na osiągnięcie przez młodych ludzi sukcesów życiowych są znikome.

W Polsce uwzględniono strategię edukacyjną Unii Europejskiej zwracającą uwagę, że innowacyjność i przedsiębiorczość to jedna z kluczowych kompetencji niezbędnych dla rozwoju, zatrudnienia i samorealizacji, której należy się uczyć przez całe życie. Tę formę edukacji powinno się rozpoczynać już w przedszkolu i prowadzić także na poziomie szkolnictwa wyższego. Uwzględniono to w *Opinii Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego w sprawie komunikatu Komisji dla Rady, Parlamentu Europejskiego, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów w 2006 roku*.

Spróbujmy przyjrzeć się rozwiązaniom dotyczącym edukacji w zakresie przedsiębiorczości, wdrażanej w wychowaniu przedszkolnym i wczesnoszkolnym. Przekazywanie treści z zakresu przedsiębiorczości nie jest ujęte w ramach odrębnego przedmiotu, ale w ramach szeregu elementów kształtowania postaw przedsiębiorczych u dzieci (Oeszlaeger-Kosturek 2017: 162). *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej* wskazuje, że: kształcenie ogólne w szkole podstawowej ma na celu rozwijanie: kreatywności, innowacyjności, przedsiębiorczości oraz umiejętności takich jak: poszukiwanie, porządkowanie, krytyczną analizę oraz wykorzystywanie informacji z różnych źródeł.

Dostrzega się również znaczenie kompetencji społecznych ucznia, istotnych dla osiągania sukcesów życiowych w dorosłym życiu. Zwraca się uwagę na stosowanie w procesie kształcenia innowacyjnych metod, do których zaliczono metodę projektu. W tym przypadku istotną rzeczą jest pozostawienie nauczycielowi i uczniom decyzji co do wyboru treści realizowanych przy pomocy tej metody.

W treściach nauczania dotyczących udziału obywateli w życiu publicznym i budowaniu tzw. społeczeństwa obywatelskiego wskazuje się na „cnoty obywatelskie” takie jak: „odpowiedzialność, troska o dobro wspólne, aktywność, przedsiębiorczość, solidarność, roztropność, tolerancja, odwaga cywilna” (Kilar, Rachwał 2019: 133). Szkoda, że dotyczy to dopiero IV klasy szkoły podstawowej i wyższych. W związku ze zmianami prowadzącymi do coraz wcześniejszego i szerszego udziału dzieci w życiu społecznym, należałoby rozważyć przesunięcie treści programowych istotnych dla kształtowania społeczeństwa obywatelskiego na wczesnoszkolny okres edukacji. Takiej korekty dokonano np. w zakresie edukacji plastycznej w podstawie programowej dla klas I–III, uznając, że treści te są realizowane w ramach wychowania przedszkolnego.

Z powyższej analizy można wywnioskować, że w podstawie programowej zarówno wychowania przedszkolnego, jak i szkoły podstawowej nie brakuje treści odnoszących się do przedsiębiorczości rozumianej szeroko jako kompetencja życiowa, a nie jedynie ekonomiczna. Dlatego zasadnym wydaje się pytanie: Czy osoby realizujące

wspomniane treści są odpowiednio przygotowane do ich realizacji? Marta Kondracka-Szała i Joanna Malinowska (2016: 9) zwróciły uwagę na braki w programach studiów na kierunkach pedagogicznych w zakresie przygotowania zarówno merytorycznego, jak i metodycznego nauczycieli do prowadzenia zajęć z edukacji dla przedsiębiorczości w przedszkolu i klasach I–III szkoły podstawowej. Z przeprowadzonej analizy porównawczej programów studiów kształcących nauczycieli wychowania przedszkolnego i wczesnoszkolnego wynika, że jedynie w Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu uwzględniono przedmiot odnoszący się do edukacji dla przedsiębiorczości.

W procesie kształtowania młodzieży istotną rolę odgrywają instytucje edukacji pozaformalnej oferującej znacznie szerszy wachlarz zajęć umożliwiający wszechstronny rozwój zainteresowań i pasji młodych ludzi. Znaczna część zajęć kształtujących postawy przedsiębiorcze u dziecka odbywa się poza szkołą, dotyczy to również uczniów klas I–III. Dzieci w tym wieku mają utrudniony udział w zajęciach dodatkowych, zwłaszcza gdy ulubione zajęcia nie odbywają się w szkole, a często poza miejscem ich zamieszkania.

Umiejętność godzenia obowiązków, realizacji własnych pragnień przy jednoczesnym posiadaniu czasu na odpoczynek, to nie dar, z którym człowiek się rodzi, ale sztuka dobrego zarządzania, którą można poznać i realizować w praktyce. Skuteczne zarządzanie czasem to jedna z dróg do sukcesu w życiu osobistym i zawodowym. „Sukces jest funkcją efektywnego wykorzystania czasu, czyli mądrego wysiłku, dyscypliny i wytrwałości w celu uzyskania pomyślnego wyniku podjętych działań. (...) Tajemnica sukcesów jednych i niepowodzeń drugich tkwi głównie w sposobie i logice działania, znajdującym odbicie w zarządzaniu czasem” (Bieniok 2010: 24, 51).

Założenia metodologiczne

Przeprowadzone badania miały charakter ilościowo-jakościowy. Wykonane zostały w dwóch etapach. W pierwszym przeprowadzono sondaż diagnostyczny (forma badań pilotażowych), a w drugim wywiad w formie rozmowy, którego celem było skorygowanie i uzupełnienie otrzymanych wcześniej wyników, dla uzyskania pełniejszego obrazu poruszanej problematyki. Badania przeprowadzone zostały w paradygmacie pragmatycznym, skupiały się na praktycznym zastosowaniu otrzymanych wyników. Podmiotem prowadzonej eksploracji byli rodzice dzieci w wieku wczesnoszkolnym, przedmiotem natomiast organizacja i zarządzanie czasem dzieci, jak również rozwijanie kreatywności i udział dzieci w zajęciach pozalekcyjnych. Główny problem badawczy sformułowano w następujący sposób: Określenie, jak rodzice dzieci w wieku wczesnoszkolnym organizują im zajęcia w tygodniu, a więc jak zarządzają czasem swoich podopiecznych.

Badania zostały zrealizowane za pomocą metody sondażu diagnostycznego z wykorzystaniem techniki ankiety online oraz wywiadów w formie rozmowy. Badania miały charakter anonimowy. Odpowiedzi nie były traktowane w formie „dobra” lub „zła”. Kwestionariusz ankiety składał się z 26 pytań (15 otwartych, 11 zamkniętych). Grupa badawcza dobrana została w sposób celowy, zapewniający udział rodziców uczniów, których formy organizacji zajęć charakteryzują się zróżnicowaną intensywnością. Teren badań stanowiło województwo śląskie. W badaniach ankietowych przeprowadzonych w okresie od listopada do grudnia 2021 roku wzięło udział 58 rodziców dzieci w wieku wczesnoszkolnym (do dalszej analizy zakwalifikowano 50 kwestionariuszy). Wśród badanych było 22 rodziców uczniów z klasy I, 11 z klasy II i 17 z klasy III. W eksploracji jakościowej zwrócono się do 10 osób, z którymi przeprowadzono wywiady w formie rozmowy (grudzień 2021 r.). Wśród badanych było troje rodziców uczniów klas I, troje klas II i czworo klas III. W badaniu sondażowym wyszczególniono zmienne zależne: sposób planowania czasu, udział rodziców w planowaniu czasu dziecka, sposób nadrabiania zaległości w wykonywaniu zadań i obowiązków przez dziecko, priorytety związane z realizacją zadań i obowiązków dziecka przez rodzica oraz dziecko i przyporządkowane im wskaźniki: mieszany, dobrowolny, narzucony, pomoc w wykonywaniu zadań, przypomnienie o obowiązkach, kosztem czasu wolnego, kosztem zajęć dodatkowych, kosztem obowiązków domowych, kolejność wykonywanych zadań i obowiązków po lekcjach; zmienne niezależne: plan zajęć dziecka, udział dziecka w zajęciach pozalekcyjnych wynikający z jego zainteresowań, wyznaczone przez rodziców obowiązki domowe dla dziecka, czas dziecka spędzany na przygotowywaniu do zajęć lekcyjnych i pozalekcyjnych, wiek dziecka – klasa do której uczęszcza dziecko i przyporządkowane do nich wskaźniki: tygodniowy wykaz zajęć (forma opisowa lub graficzna), rodzaj zajęć: sportowe, lekcje prywatne, zajęcia organizowane w szkole, zajęcia organizowane w innych instytucjach, rodzaje obowiązków, klasa I, klasa II, klasa III, liczba godzin w tygodniu; zmienne zakłócające: brak możliwości uczestnictwa w zajęciach dodatkowych, trudności w nauce dziecka – konieczność udziału w korepetycjach, zajęciach terapeutycznych i przyporządkowane do nich wskaźniki: kwestie finansowe, brak ofert w najbliższej okolicy, brak czasu, informacje zawarte w kwestionariuszu ankiety.

Organizacja czasu dzieci klas I–III w opinii rodziców

W wynikach przeprowadzonej eksploracji wyszczególniono dwie części: planowanie czasu (tygodniowy plan zajęć) oraz gradację zadań.

Odnosząc się do rezultatów uzyskanych w pierwszej części kwestionariusza, możemy zauważyć, że plan zajęć dzieci znajduje się w większości domów w widocznym

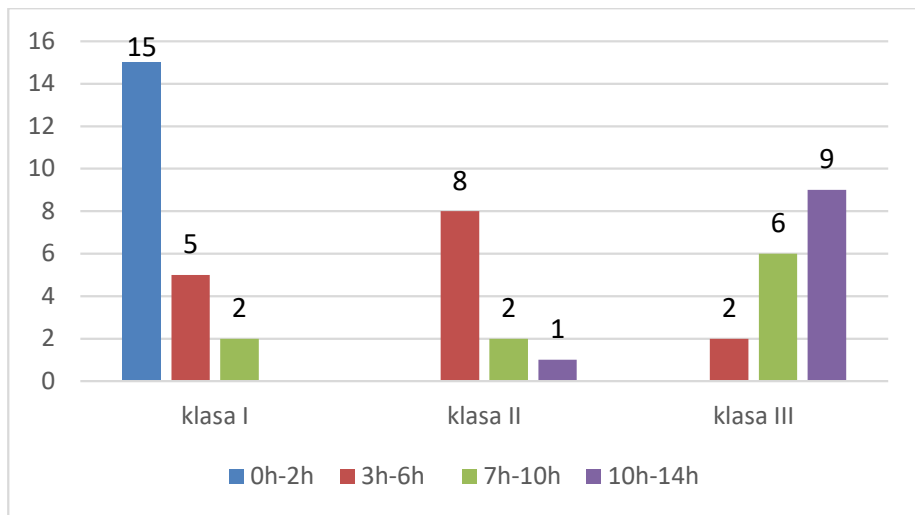
dla wszystkich miejscu, co ma na celu umożliwienie szybkiej orientacji w dokładnym planowaniu czasu i kontroli nad obowiązkami (40 badanych odpowiedziało na pytanie twierdząco). Wszyscy respondenci wskazali, że codziennie przypominają dzieciom o obowiązkach i zadaniach. Żadne z dzieci nie prowadzi kalendarza z zadaniami, co świadczy o braku potrzeby samodzielnego kontrolowania zadań i obowiązków. Większość rodziców biorących udział w badaniu zauważa, że dziecku potrzebna jest pomoc w planowaniu zadań (38). Respondenci zaznaczają, że dotyczy to zarówno pomocy w odrabianiu lekcji, pakowaniu się do szkoły, przypominaniu o zajęciach pozalekcyjnych i wynikających z udziału w nich zobowiązaniach, realizacji obowiązków domowych, spędzaniu czasu wolnego – zachęcaniu dziecka do własnej aktywności w sposób samodzielny (przyjęcie inicjatywy przez dziecko co do tego w jaki sposób chce spędzić wolny czas, zabicia nudy), jak również planowaniu dnia pod kątem organizacyjnym: z kim dziecko wróci do domu, jakie czekają je zajęcia, obowiązki, kiedy pójdzie spać, co ma zrobić po powrocie ze szkoły itp. Na dużą samodzielność dzieci w tym wieku wskazuje, że 12 badanych rodziców nie widzi potrzeby udzielania pomocy w planowaniu zadań dziecka.

Z uwagi na fakt, iż badanie dotyczy czasu spędzanego przez dzieci w wieku 7–10 lat, ich udział w zagospodarowaniu swojego czasu zależy od obowiązków szkolnych, domowych (wyznaczanych przez rodziców), pozaszkolnych, możliwości sprawowania opieki przez rodziców (opiekunów, starsze rodzeństwo). To sprawia, że samodzielność dziecka w planowaniu własnego czasu jest w sposób istotny ograniczona.

Z otrzymanych odpowiedzi wynika, że większość (27) z badanych pozwala dzieciom na planowanie czasu w sposób dobrowolny. Dotyczy to: kolejności wykonywanych zadań, podejmowania aktywności poprzez udział w zajęciach pozalekcyjnych, rozwijania pasji i zainteresowań. Część respondentów preferuje mieszany sposób planowania czasu swoim podopiecznym (19), uważając, że niektóre zadania trzeba narzucić, a inne pozostawić samodzielnemu wyborowi dziecka. Najmniejszą grupę badanych (4) stanowili rodzice przejmujący pełną kontrolę nad planowaniem zajęć dziecka, a więc postawę narzucającą. Wynika z tego, że rodzice w miarę możliwości biorą pod uwagę pasje i zamiłowania swoich dzieci starając się wyjść naprzeciw ich potrzebom.

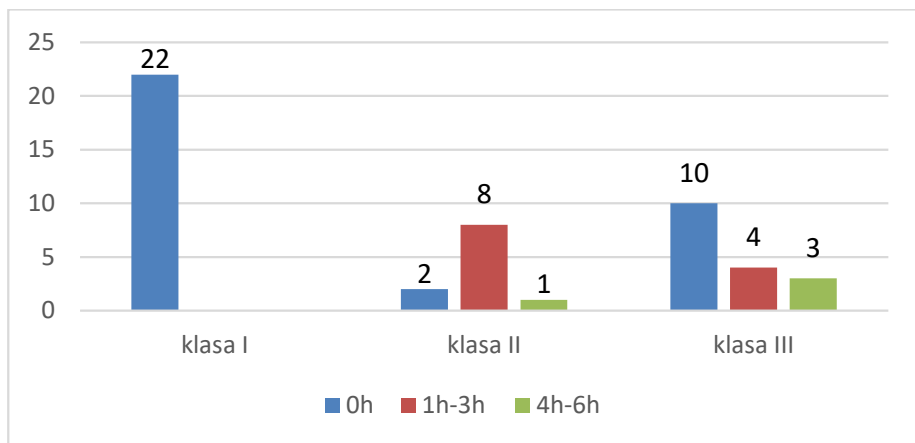
Ważnym aspektem planowaniu obowiązków i zadań jest czas, jaki dziecko poświęca na przygotowanie się do zajęć pozaszkolnych, jak i zajęć szkolnych. Na uwagę zasługuje zróżnicowanie wynikające z tego, do której klasy dziecko uczęszcza.

Wykres 1. Czas spędzony przez dziecko na przygotowaniu do zajęć szkolnych w tygodniu w godzinach.

Źródło: opracowanie własne

Wykres 2. Czas spędzony przez dziecko na przygotowaniu do zajęć pozaszkolnych w tygodniu w godzinach.

Źródło: opracowanie własne

Uzyskane odpowiedzi wskazują na znaczne zróżnicowanie w tym względzie w klasach II i III. Wówczas pojawia się konieczność wprowadzenia systematycznego odbierania lekcji, a w przypadku zajęć nadobowiązkowych zróżnicowanie na te, które

wymagają pracy samodzielnej (np. ćwiczeń), i te, które mają charakter rozrywki, miłego spędzenia czasu.

W planowaniu zadań i ustalania kolejności ich realizacji ważnym problemem jest prokrastynacja, inaczej mówiąc odkładanie obowiązków na później. Przyczyn prokrastynacji często doszukujemy się w dzieciństwie. Podłożem tego problemu może być np. nadmiar obowiązków, którym nie byliśmy w stanie sprostać, związany z tym lęk przed niepowodzeniem, niska samoocena, dążenie do perfekcji itp. Jednak odkładanie wykonania zadań nie sprawi, że one znikną, ale wręcz przeciwnie – ich wykonanie może okazać się jeszcze trudniejsze.

Odkładanie przez dziecko pracy na później jest związane z koniecznością nadrobienia zaległości. Z otrzymanych wyników możemy stwierdzić, że większość dzieci jest mobilizowana do wywiązywania się ze swoich obowiązków. Niektórzy z badanych rodziców zaznaczają, że dzieci odkładają pracę na później ze względu na zmęczenie (35 osób badanych), inne zobowiązania – udział w zajęciach dodatkowych (4 osoby), bądź mobilizują się tak, by nie miały zaległości (11 osób badanych).

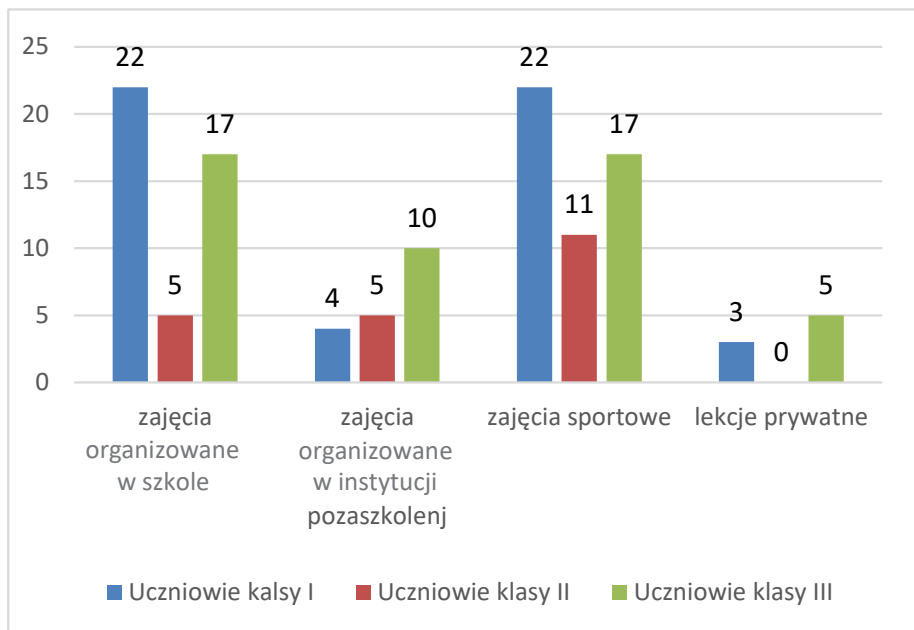
Większość respondentów zaznacza, że dzieci nadrabiają zaległości kosztem czasu wolnego (25 osób), 11 osób deklaruje, że podopieczni nie mają zaległości, pozostali (14) stwierdzili, że dzieci nadrabiają zaległe zadania kosztem obowiązków domowych. Żaden z rodziców nie deklaruje nadrobienia zaległości przez dziecko kosztem zajęć dodatkowych (nadobowiązkowych). To świadczy o dużym znaczeniu tych zajęć dla dziecka, a ich ograniczenie mogłoby być postrzegane jak kara. Wszyscy z badanych deklarują, iż dzieci nie są zmuszane do udziału w zajęciach pozalekcyjnych, dodatkowych. Jako problem wskazują, że dzieci nie mogą brać udziału we wszystkich zajęciach, w których chciałyby uczestniczyć. Wynika to z różnych czynników: brak ofert w najbliższej okolicy zadeklarowało 16 respondentów, na brak czasu wskazało 23 badanych, pozostali (11) zaznaczają, że wynika to z kwestii finansowych.

Organizacja i planowanie czasu są związane z koniecznością dokonywania wyborów, określania priorytetów wymuszających gradację zadań. Nie zawsze to, co zdaniem dziecka jest najważniejsze, może być przez nie realizowane w pierwszej kolejności. Jednak na uwagę zasługuje, że aż 30 respondentów wskazało, iż dziecko po powrocie ze szkoły najpierw odpoczywa, a następnie odrabia lekcje. Zastanawia fakt, że rodzice nie wspominają o ich udziale w obowiązkach domowych, co może świadczyć o tym, że są one wykonywane sporadycznie i zależą od bieżących potrzeb. Odmienne podejście deklaruje 10 rodziców, którzy od swoich dzieci oczekują najpierw wywiązania się z zadań szkolnych i domowych, a następnie pozwalają na odpoczynek. Pomoc w obowiązkach, odpoczynek, a następnie odrabianie lekcji wskazało 10 badanych.

Poza obowiązkami szkolnymi i domowymi dzieci uczestniczą w różnych zajęciach dodatkowych mających na celu rozwijanie ich zdolności, potrzebę aktywności fizycznej i pozwalających na samorealizację. Wszyscy badani rodzice deklarują udział

wychowanków w zajęciach pozalekcyjnych, w tym: zajęciach sportowych takich jak: basen, piłka nożna, szermierka, hokej na lodzie, jazda konna; zajęciach prowadzonych w innych instytucjach: z zakresu rysunku, ceramiki, śpiewu, gry na gitarze, tańca; zajęciach organizowanych w szkole: kółko gier planszowych, zajęcia z programowania, zajęcia umuzykalniające, zajęcia taneczne, zajęcia plastyczne; lekcjach prywatnych: nauka języka angielskiego, gra na pianinie.

Wykres 3. Udział dzieci w zajęciach pozalekcyjnych

Źródło: opracowanie własne

Największym zainteresowaniem cieszą się zajęcia sportowe, w których udział biorą dzieci wszystkich badanych rodziców. Najmniej dzieci bierze udział w zajęciach prywatnych (może to być związane z sytuacją materialną rodziny). Wszyscy uczniowie klas I korzystają z zajęć odbywających się w szkole. Uczniowie klas II są najmniej aktywni pod względem udziału w zajęciach nadobowiązkowych.

Z badań pilotażowych przeprowadzonych wśród 50 rodziców dzieci w wieku wczesnoszkolnym wynika, że ich podopieczni mają bogato zorganizowany czas pozalekcyjny. Nie unikają obowiązków domowych, jak i tych związanych z nauką szkolną i pozaszkolną. Chętnie biorą udział w zajęciach sportowych o różnym charakterze, a także zajęciach artystycznych. Czas poświęcony na naukę jest zróżnicowany i zależy od klasy, do której uczęszczają dzieci.

Planowanie czasu wolnego stanowi nie lada wyzwanie dla rodziców, biorąc pod uwagę szeroką gamę zainteresowań ich pociech. Zaobserwowano, że udział w zajęciach dodatkowych nie stanowi dla większości z rodziców problemu wynikającego z kwestii finansowych, a raczej z braku czasu, lub braku ofert w najbliższej okolicy.

Badanie omówione powyżej stanowiło wstęp do podjętych eksploracji jakościowych w których wzięło udział 10 rodziców: 3 rodziców uczniów klasy I, 3 rodziców uczniów klasy II, 4 rodziców uczniów klasy III.

Wywiad dotyczył dwóch zagadnień poruszanych w badaniach pilotażowych, takich jak: planowanie czasu (tygodniowy plan zajęć), gradacja zadań. W poniższym omówieniu zawarliśmy fragmenty wypowiedzi rodziców z przeprowadzonych wywiadów.

W rozmowach z rodzicami uczniów klas I zauważamy, że dzieci posiadają zbilansowany tygodniowy rozkład zajęć. Uczestniczą w różnorodnych formach spędzania czasu, na ogół zgodny z ich preferencjami.

Uważam, że jak na uczennicę klasy pierwszej moja córka ma zbilansowany plan zajęć. Czas spędzany w szkole na zajęciach lekcyjnych nie przekracza pięciu godzin, co daje jej możliwość uczestniczenia w różnych dodatkowych formach spędzania czasu.

Syn spędza czas tak jak lubi.

Plan wisi na lodówce i jest w nim wszystko – zajęcia szkolne, pozaszkolne, wizyty u lekarzy, niespodziewane zadania do realizacji, podział obowiązków zarówno córki, jak i naszych – kto kiedy odbiera ją ze szkoły, na jakie zajęcia zawozi itp.

Za planowanie czasu dzieci odpowiadają rodzice – szczególnie matki:

W domu za planowanie odpowiada żona. Ona czuwa nad grafikiem. Dlatego my nie mamy nic do dyskusji.

Kolejnym aspektem poruszonym przez badanych jest wywiązywanie się dzieci z obowiązków domowych.

W ciągu tygodnia córka nie ma obowiązków domowych, jednak w weekendy staramy się, by brała w nich z nami udział. Dużo zadań do realizacji ale daje radę. Nie marudzi.

Rodzice uczniów klas II zwracają uwagę na trudności związane z planowaniem tygodniowego rozkładu zajęć, które wynikają z różnych czynników.

Plan zajęć ten narzucony przez szkołę to Himalaje absurdu, nie dość że na popołudnie prawie wszystkie dni to w każdym dniu po 3, 4, lekcje. Nie ma zajęć rano w których by mógł syn uczestniczyć, dlatego musi być w świetlicy.

Plan zajęć córki jest podzielony na czas spędzany ze mną, jak i z ojcem, ponieważ jestem samotnie wychowującą matką. Kiedy córka jest ze mną staram się, by uczestniczyła w różnorodnych zajęciach pozalekcyjnych i sportowych, jednak w dni i weekendy, kiedy jest pod opieką swojego ojca, nie uczestniczy w dodatkowych zajęciach, mimo że wyrażała taką chęć.

Niektóre z wypowiedzi rodziców są budujące np.

Plan planuje się sam. Nie czuwam nad nim. Jest zależny do zajęć szkolnych. Reszta to widzimisię.

Wskazuje to na swobodne podejście do planowania jak koniecznej czynności życiowej. Wśród wypowiedzi rodziców uczniów klas III możemy dostrzec nadmiar obowiązków, jakimi obarczone są dzieci, który zobowiązuje do bardziej dokładnego planowania zajęć.

Planowanie to istny horror, zawsze mnie przeraża. W tym roku szkolnym jest jeszcze trudniej. Pomyśły mojego dziecka co do zajęć, w których chciałby uczestniczyć dodatkowo, zajęłyby mu pewnie i noce, dlatego nie udało się wszystkiego zrealizować.

Do planowania i realizacji zajęć dziecka często zaangażowana jest cała rodzina, co również uwidacznia się w przeprowadzonych wywiadach.

Planowanie to podstawa naszej egzystencji. Nie dalibyśmy rady. Mamy trójkę dzieci w wieku wczesnoszkolnym i szkolnym. Bez pomocy dziadków by się to nie udało.

Odnosząc się do organizacji czasu po przyjściu dziecka ze szkoły, pojawiają się różnicowane wypowiedzi rodziców:

Córka sama decyduje co robi po przyjściu ze szkoły. Ja sprawdzam jedynie realizację zadania domowego i obowiązków jakie miała do zrobienia w domu pod koniec dnia.

Syn uważa, że ma czas na wszystko. Często odkłada pracę na później.

Najważniejsza jest szkoła. Dlatego po przyjeździe do domu syn odrabia lekcje. Później ma czas dla siebie, albo i nie, w zależności, która jest godzina i jakie ma jeszcze zaplanowane aktywności.

Córka sama nas informuje, jakie obowiązki będzie realizować po przyjeździe ze szkoły, na jakie zajęcia może chodzić i o której są. Stara się sama wpisywać w grafik zadania i dodatkowe zajęcia, co ułatwia nam planowanie. Jest zaradna.

Wnioski

Kształtowanie postaw życiowych dziecka w wieku wczesnoszkolnym jest nierozdzielnie związane z umiejętnością organizacji i planowania czasu. Podstawa programowa szkoły podstawowej uwzględnia rozwijanie takich kompetencji jak: kreatywność, innowacyjność i przedsiębiorczość w ramach poszczególnych przedmiotów. Z przeprowadzonych badań wynika, że stopień opanowania umiejętności planowania czasu przez dzieci jest zróżnicowany. Większość dzieci korzysta z pomocy rodziców w planowaniu zajęć i ich realizacji, co mogłoby świadczyć, że nie nabyło umiejętności w tym zakresie. Jednak nie zawsze jest to prawda. Zdarza się, że brak udziału w planowaniu swojego czasu przez dziecko wiąże się z nadopiekuńczością rodziców, chęcią posiadania kontroli, obawami, że dziecko nie będzie w stanie samodzielnie zorganizować sobie czasu. Niewielka próba badawcza nie pozwala na dokonanie uogólnień. Jednak uzyskane na podstawie analizy danych wyniki pozwalają na ocenę świadomości indywidualnej badanych. Obserwujemy, że stosunek rodziców do kwestii związanych z organizacją i planowaniem czasu dziecka jest zróżnicowany. Jedną z przyczyn tego stanu jest posiadanie przez rodziców kompetencji w zakresie planowania czasu (jak i ich brak). Nawet w przypadku posiadania kompetencji w tym zakresie przez rodziców, często są one nieuświadomione, ujawniają się sporadycznie i wynikają z doświadczenia życiowego czy nawyków wyniesionych z pracy. W celu właściwego ukształtowania postaw dziecka nie wystarczy ograniczyć się do przekazania wiedzy lub nabycia umiejętności w tym zakresie w oparciu o edukację szkolną. Niezbędna jest możliwość ich zastosowania w życiu codziennym. Z przeprowadzonych wywiadów wynika, że część dzieci posiada takie możliwości zarówno w domu, jaki i w trakcie zajęć pozaszkolnych oraz kontaktów z rówieśnikami. Rolą rodziców w tym zakresie – jeżeli nie wprost uczenie tych umiejętności – jest pomoc w ich utrwalaniu w praktyce. To w znacznym stopniu pozwoli dziecku na nabywanie cech osoby przedsiębiorczej, zaradnej życiowo, gotowej do podejmowania różnorodnych wyzwań i osiągania sukcesów. Istotnym wsparciem tego procesu byłoby świadome korzystanie z technik zarządzania czasem. Techniki te nie są zarezerwowane jedynie dla menadżerów, ale mogą i powinny być

wykorzystywane przez nas wszystkich, także nasze dzieci. Nadmiar zajęć i obowiązków dzieci w okresie edukacji wczesnoszkolnej sprawia, że umiejętności zarządzania czasem nie są czymś abstrakcyjnym. Pozwalają lepiej planować i organizować zajęcia nadobowiązkowe, wynikające z jednej strony z potrzeb dziecka i oczekiwań rodziców, a z drugiej strony presji środowiska społecznego. Opanowanie najpopularniejszych technik zarządzania czasem pozwala np. na tworzenie listy zadań do realizacji (check lista, mapa myśli, fotografia dnia pracy, lista pomysłów, lista zadań); planowania wykorzystania czasu (pomodoro, 2 minuty, złota godzina, zasada 60/40, ALPEN, prawo Parkinsona, zasada 168 godzin, bloki czasowe); określenia priorytetów – gradacji zadań (zjedz żabę, zasada salami, efekt piły, zasada szwajcarskiego sera, jedna rzecz, matryca priorytetów Eisenhowera). Przytoczone wyżej techniki wymagają oczywiście dostosowania do potrzeb i możliwości zarówno dzieci, jak i rodziców, jednak ich poznanie i stosowanie ułatwi planowanie nie tylko czasu dziecka, ale całej rodziny.

Bibliografia

- Bieniok H. (2010). *Zarządzanie czasem. Poradnik dla mało efektywnych*, Warszawa: Difin.
- Bieniok H. (2019). *Podstawy przedsiębiorczości osobistej (zaradności życiowej) czyli jak osiągnąć sukces w życiu*, Katowice: Wydawnictwo KOS.
- Bieniok H. (2021). *Zarządzanie samym sobą, czyli książka dla każdego, dowcipnie – kreatywnie – praktycznie*, Katowice: Wydawnictwo KOS.
- Bloomquist M.L. (2013). *Skills training for struggling kids*. New York: Guilford Press.
- DiPipi C., Steere D. (2016). *Teaching Time Management to Learners with Autism Spectrum Disorder*. Shawnee, Kansas, USA: AAPC Publishing.
- Fatih K., Erhan D., Ritter N.L. (2012). *Test Review: Children's Organizational Skills Scales* „Journal of Psychoeducational Assessment” nr 30, s. 205.
- Gallagher R., Spira E.G., Rosenblatt J.L. (2018). *The Organized Child: An Effective Program to Maximize Your Kid's Potential in School and in Life*. New York, London: The Guildford Press.
- Kilar W., Rachwał T. (2019). *Przedsiębiorczość w edukacji przedszkolnej i szkole podstawowej w warunkach zmian podstawy programowej*, [w:] *Kształtowanie kompetencji przedsiębiorczych*. T. Rachwał (red.), Warszawa, Wydawnictwo: FRSE, s. 125–130.
- Kondracka-Szala M., Malinowska J. (2016). *Studiowanie – czas na rozwijanie postawy przedsiębiorczej nauczycieli dziecka młodszego? Analiza porównawcza programów kształcenia w zakresie przedsiębiorczości na polskim i fińskim uniwersytecie*, „e-mentor”, nr 3 (65), s. 9, DOI:10.15219/em65.1252 [dostęp: 13.01.2022].
- Marshall M. (2019): *Time Management Skills for Kids: Simple Strategies to Help Your Kids Win at Any Situation*. Independently Published.
- Oeszlaeger-Kosturek, B. (2017). *Przedsiębiorczość – istota i sposoby kształtowania w procesie edukacji wczesnoszkolnej* [w:] A. Murzyn, U. Suźcick (red.), *Przedsiębiorczość jako wartość edukacji*, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, s. 154–166.

- Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego w sprawie komunikatu Komisji dla Rady, Parlamentu Europejskiego, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów „Realizacja wspólnotowego programu lizbońskiego: rozbudzanie ducha przedsiębiorczości poprzez edukację i kształcenie” COM(2006) 33 wersja ostateczna (2006/C 309/23). Dz. Urz. UE 16.2006.*
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej. Dz. U. 2017, poz. 356. Załącznik nr 2.*
- Snowden S. (2020). *ADHD Workbook for Kids: The Right Tips and Techniques for Organizing Solutions, Time Management and Learning Tools for Inattentive People*. La Vergne, Tennessee, USA: Lightning Source Inc.
- Wallace, Heather Sedges (2010). *An Investigation of Time Management and Organization in Head Start Families*. PhD diss., University of Tennessee. https://trace.tennessee.edu/utk_graddiss/756
- Wennberg B. (2019). *Keeping track of time Daily time management, participation, and time-related interventions for children, adolescents, and young adults with neurodevelopmental disorders*. Linköping: University Medical Dissertation No. 1717.
- Zalecenie Rady (Unii Europejskiej) z dnia 22 maja 2018 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie (Tekst mający znaczenie dla EOG), Dz. UE 2018/C 189/01, s. 11.*

ADRES DO KORESPONDENCJI

Karolina Kantyka-Dziwisz
Akademia Techniczno-Humanistyczna w Bielsku-Białej
e-mail: kkantyka@ath.bielsko.pl

Sławomir Kantyka
Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach
e-mail: slawomir.kantyka@ue.katowice.pl